

A
MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
ÜNNEPI ÜLÉSE

BAKSAY SÁNDOR

TISZTELETI TAG

születésénél

~~HALÁLÁNAK~~ SZÁZADIK ÉVFORDULÓJA ALKALMÁBÓL

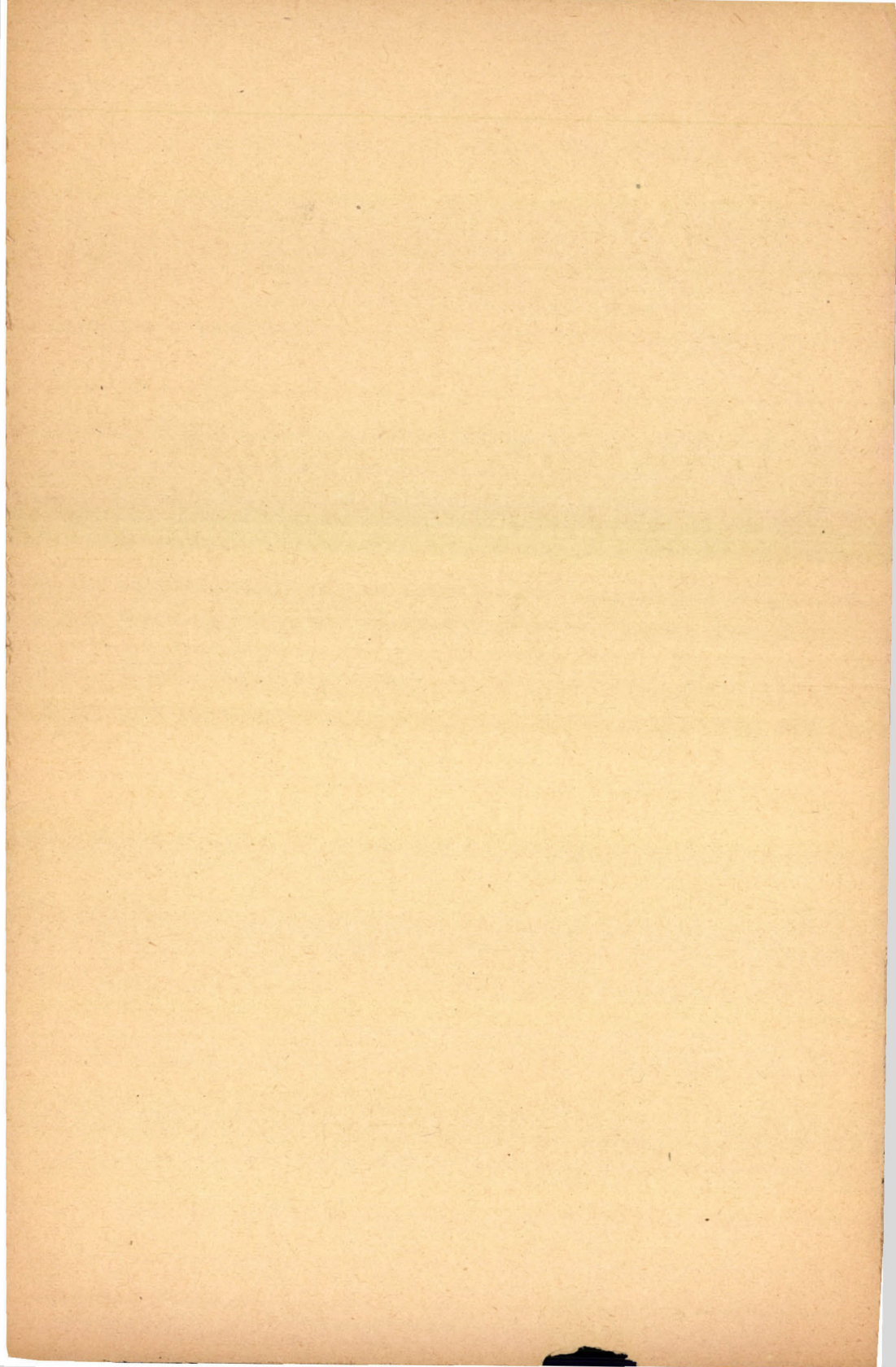
1932. MÁJUS 30-ÁN.

1. BERZEVICZY ALBERT ig. és t. t. elnöki megnyitója.
2. RAVASZ LÁSZLÓ t. t.: Baksay Sándor emlékezete.

BUDAPEST.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KIADÁSA.

1932.

A
MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
ÜNNEPI ÜLÉSE

BAKSAY SÁNDOR

TISZTELETI TAG

születésének
~~HALÁLÁNAK~~ SZÁZADIK ÉVFORDULÓJA ALKALMÁBÓL

1932. MÁJUS 30-ÁN.

1. BERZEVICZY ALBERT ig. és t. t. elnöki megnyitója.
2. RAVASZ LÁSZLÓ t. t.: Baksay Sándor emlékezete.

BUDAPEST.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KIADÁSA.

1932.

Pápa, 1932. Főiskolai könyvnyomda. (Felelős vezető Nánik Pál.)

I.

Berzeviczy Albert elnök úr

MEGNYITÓ BESZÉDE

a Baksay Sándor születése századik évfordulója
alkalmából

1932. május 30-án tartott ünnepi ülésen.

Tekintetes Akadémia!

Századik évfordulójához közeledünk a Baksay Sándor születésének; Akadémiánk örömmel él jogával mikor ezt az alkalmat ünneppel üli meg, mert költői pályája kezdetétől annak végéig elismeréssel és szeretettel méltatván a Baksay Sándor alkotásait, csak önmagához hű, mikor azok változhatatlan értékéről a síron túl is megemlékezik.

Baksay Sándornak már első, a klasszikus ókor költészetéből merített műfordítását, a Lukanos Pharsaliájának magyar kiadását jutalmában részesítette az Akadémia, utóbb 1884-ben levelező, majd 1903-ban rendes és 1910-ben tiszteleti tagjává választotta őt s Akadémiánk kiadásában jelent meg teljes Ilias-fordítása is.

Mint pap, utóbb püspök s az írás kiváltságos művésze Baksay bizonyos tekintetben egyenes szellemi leszármazója Károli Gáspárnak, a nagy magyar bibliafordítónak; mint a törzsökös és egyúttal népies magyar nyelvnek költői művelője, közel áll Arany Jánoshoz, s őt mintegy kiegészíti a prózában. A legmagyarabb elbeszélő volt nemcsak a nyelv kezelésében, hanem abban is, hogy elbeszélésének tárgyait kizárólag a magyar életből merítette, melyet jobban ismert mint bárki s melynek kedélyes, humoros megnyilatkozásait ép oly híven tudta ecsetelni, mint a néplélekben is rejtőző tragikumának mélységeit. Költői lelke bearanyozta papi működését is, amit egyházi beszédeinek közrebocsátott gyűjteménye igazol.

Beöthy Zsolt találóan mondta ravatala fölött, hogy költészetének forrása a néplélek volt, mely kedvét, képzeletét és bölcseségét együtt szokta nyújtani. Az a szoros kapocs, mely őt mint buzgó papot és főpapot egyházi híveihez, azok lelki életéhez fűzte, megengedte neki, hogy mélyebben tekintsen be a néplélek rejtelmeibe s szeretetteljes szíve, erős magyar érzése és derült világnézete könnyűvé tette neki azt, amit a felé bizalommal forduló lelkekben talált, a költészet világába emelni.

A klasszikus műveltség, melyre ez az egész életét népének szentelő papköltő szert tenni tudott, megismertette vele a görög hőskor költészetének varázsát s ő azt csodálatos leleménnyel tudta a népies magyar nyelv és versforma számára meghódítani. Kozma Andor akadémiai emlékbeszédjében olvassuk épen a görögből fordított művekre vonatkozóan, hogy »Baksay mint énekes is elbeszélő marad, de amikor a vers megköti csapongását, mikor a szavaknak ritmusok és rímek zenéjévé kell összehangozniok, akkor tűnik csak ki igazán művészetének biztossága s nyelvének mindent győző gazdagsága és hajlékonysága«.

Merész vállalkozás volt kétségtől Homeros époszát magyar alexandrinusokba öltöztetni; nemcsak a forma változott meg ezáltal; a magyaros versalkat és a zamatos magyar nyelv az elbeszélte eseményeknek s az azokban szereplő alakoknak is más jelleget adott: a görög hősök mintha magyar hőökké alakultak volna át, viselt dolgaik a magyar értelemnek és képzeletnek megközelíthetőbb, érthetőbb színt öltöttek. Lehet vitatkozni afölött, vajjon ez a módja az átültetésnek a műfordítás szigorú követelményeinek megfelel-e? Az azonban bizonyos, hogy a magyar irodalom öröndetesen gazdagodott azáltal, hogy akadt egy magyar költő — még pedig a legjavából, — aki azt, amit Homeros elmesélt, pompás magyar versekben, magyar népies zamattal, meg nem tagadott magyar érzéssel beszélt el nekünk újra, ki a görög agyagba a maga magyar lelkét lehelt s abból élő, új eredetit teremtett a magyarság képére.

Baksay hosszú, munkás életet élt, mely egészen a

béke műveinek volt szentelve s mégis egy világháború dúló vihara közepette volt kénytelen azt — 1915 nyarán — befejezni. De befejezte akkor, mikor mindnyájunkkal együtt ő is még jó kimenetelt remélhetett, bízhatott nemzete ügyének diadalában. Nem látta a bukást, az összeomlást; levitte a reményt, a bizalmat magával sírjába; az az erős nemzedék, melyhez ő tartozott, nem csüggedésre született. Adja az ég, hogy a jövő ne az életben maradottak csüggedését, hanem az elköltözöttek bizalmát és reményét igazolja!

II.

BAKSAY SÁNDOR EMLÉKEZETE.

Irta: RAVASZ LÁSZLÓ t. t.

Tekintetes Akadémia!

A debreceni kollégium egykori híres matheseos professzora, Tóth József beszélte, hogy mikor, mint szuplikánsdiák, Baranyában, Nagypeterden járt, a templomhoz közel, a rektori hajlék küszöbén, egy busafejú gyermeket látott sírni. A 6—7 éves Baksay Sándor volt ez, a nagypeterdi rektor fia, akinek kihirdették a sötét szentenciát: taníttatására nem telik a sovány jövedelemből. Az ilyen gyermek-sírások századokon át hangzanak, sorsot döntenek el, hangjokra kösziklák olvadnak és csillagok hullanak le, mert az eleveelrendelés jajdul fel bennük és a géniusz dörömből a korszak bezárt kapuján. Nem is a rektori lak »hüvös szobája« előtt sírt ez a bogárszemű, buckó gyerek, hanem a XIX. század magyar művelődésének drágalátos palotája előtt és addig sírt, míg az ajtó feltárult és a Sándor gyerek 1839. őszén követhette 400 év óta minden előtte járt ősenek példáját: beléphetett a Kálvin hitét valló latin iskolák egyikébe, a csurgóiba.

Innét kezdve 76 esztendeig, nyolcvanhároméves koráig járt-kelt ebben a palotában Baksay Sándor. Mindig beljebb, mindig nagyobb csodálkozással, lélekben, alkotásban mindig gazdagabban; míg végre 1915. nyarán, mint a Magyar Tudományos Akadémia tiszteleti tagja és koszorúsa, a Kisfaludy Társaság egyik dísze, magas közjogi méltóságok betöltője, a magyar szellemi élet egyik nagyszerű képviselője, kilépett onnan és a kunszentmiklósi temetőben, sok hívnak és nagynak, még több kicsinynek és együgyűnek igaz gyászára, szemünk elől eltűnt egy még dicsőségesebb világ kárpitjai mögött.

Ez a harmadfél emberöltő a magyar művelődésnek legszebb, legérdekesebb és legragyogóbb korszaka volt. Vörösmarty és az Aurora-kör virágkorától, amelyet bekerekít az Széchenyi és Kossuth kibontakozó párviadalának sors- és lélekformáló hatása, tart addig az óriási világtűzvészig, amelynek elején az agg püspök fátyolos hangon idézi utolsó jelentésében Petőfi látomását:

a földön is harag,
az égen is harag,
piros fűszálak és*
piros napsugarak.

A »lemenő nap vad bíborában« a korszak kikerekedett, a vonalak egybefutottak és célhoz értek: a világháború, mint a lángkupola a wagneri epikát, betetőzte történelmünk első ezerosztendejét.

Mit adott ez a kor Baksay Sándornak?

Először is adott külsőleg ragyogó, belsőleg áldásokban gazdag életpályát. A kis rektorfiú elérte a legmagasabb pontot, melyet egyáltalán el lehetett érni: mint a magyar református egyház konventjének lelkészi elnöke, nemcsak hivatala, hanem egyénisége szerint is egyházának legelső pásztora lőn. E hosszú pályán adott neki sok munkát, mosolygó aratás mögött könnyes és hősie magvetést: tanárkodott Halason, pástorkodott előbb Érsekcsanádön, azután negyvenkilenc évig Kunszentmiklóson, kormányozta a solti egyházmegyét, majd a dunamelléki egyházkerületet, prédikált, szolgált, épített — »terhet viselt, az Úr nevéért fáradozott és nem fáradott el«, mint a Jelenések Könyve mondja. Adott neki magasságokat, ahová boldog lelkendezéssel felérkezett, egyre táguló távlatokat, amelyek csodáival alig tudott betelni, ezer alkalmat e látomásokban, hogy nagyot gondoljon és mélyet érezzen s megpróbálja elmondani azt, ami szívét betölti: adta neki a művészi kifejezések ezer alkalmát és ihletését. Végigélte a forradalom forró és tragikus viharát, amely lélekzetét elfullasztotta; az elnyomás szürke napjaira esett kibontakozó fiatalsága, s midőn a

* Petőfinél: kifolyt piros vér és

mála korban öregebbek lassan vérzettek el az ólomsúlyú légnyomás alatt, ő acélos lélekkel gyűjtött gondolatot, erőt, lelket, a közelgető nagy kikelet javára. Adta neki a kiegyezéstől a millenniumig tartó verőfényes nyári időszak zavar-talan csendjét, belső és külső békességet, a szép vetések és a nyugodt aratások idejét. És az egész korszak telve volt nagy vigasztaló gondolatokkal: a legsötétebb tragikum napjaiban is reménykedő, tervet látó, optimista idő. A magyarság e nemzedék számára már nem keserű önvád, s még nem tüzes ing, hanem boldog felfedezése egy nagy művelődési programnak és önmagát igazoló ezer nagy-szerű lehetőségnek. Még a felvilágosodottságból jött át az az uralkodó gondolat, hogy az élet a maga egészében alakítható valóság; magunk kovácsoljuk a sorsunkat, egyé-nekül is és nemzetekül is; korlátlan az emberek nevelhető-sége és a győzelmesen terjedő műveltség megszépíti az életet, főképpen azzal, hogy jobbá teszi az embert a maga alkatában és magvában. Politikailag olyan világhelyzetbe kerülünk, amilyenben négy század óta nem voltunk; ide-benn kialakul a modern Magyarország ferencjózsefi élet-formáival. A magyar lángelmének egészen csodálatos gazdagsága századok mulasztásait pótolja; irodalmunk el-éri művészi tetőpontját, vele együtt magyarságának meg-teljesedését Arany Jánosban, akinek csodálatos géniusza nyelvünket minden más műveltség nyelvével kifejező erő-ben egyenlővé teszi és a legmagasabbrendű irodalmi szép-ségeket magával a magyar emberrel, éppen magyarsága és embersége révén közölni képes. Mellette egy hozzá méltó oszlopsorban képviselőt talál az irodalmi, művészeti, sőt gazdasági és technikai életnek egész gazdagsága. Végül kialakulnak a magyar irodalmi közízlésnek és értékelésnek nagy alapvető ítéletei, amelyekről mindenkinek az az ér-zése, hogy megfellebbezhetetlenek és revideálhatatlanok. Ebbe a világba érkezett és nőtt bele Baksay Sándor. Tíz-tizenöt év választotta el Arany generációjától s ez a köz-eleg volt arra, hogy messziről csodálja őket, de nem zavarta a lelki symbiosis nagy kiváltságát. A hó alatt, a torzs között indul ugyan egy más, forradalmi világ, eddig ismeretlen

kapcsolatok, ihletések, új formák keresése, terjedő és ideges, ösztönös és vak átértékelés, a századforduló nagy erjedése, egyik legnagyobb szellemi forradalmunk, amely még ma sem fejeződött be; de ezt ő még nem látja, s ha látná is, úgy érezné, hogy épúgy nem fenyegeti a ragyogó és abszolút formákat, mint a moha vagy a folyondár még nem fenyegeti az antik műemlékeket.

Ebbe a világba helyezkedett el Baksay Sándor. Messzelátó ember, de soha a magyar határon túl nem lépett. Több európai nyelvet olvas s különösen a francia géniuszt és irodalmát nagyon jól ismeri és szereti, de úgynevezett irodalmi életet nem él. Tanultságának legbensőbb rétege a klasszikai műveltség, amely kitörölhetetlen erővel evődött bele, s éppen ezért olyan emlék volt, amely mindig élt; ugyanilyen mély, sőt még erősebb irodalmi műveltsége: a magyar remekírók műveit közvetlen élményként olvasta, velük nőtt, bennük élt, s a XIX. század magyar irodalmisága állandó életáramlás volt szellemi alkatában. Vallásos és eklézsiás műveltsége volt a harmadik ősréteg; ezt nem az iskolából hozta, úgy szívta fel magába növekvő embersege lélekzétvételével. Talán ilyen klasszist lehetne számára írni: egy magyar pap élete a XIX. században, aki az énekeskönyvön, a biblián nő fel, ifjúságában csóntja velejéig átítatódik a klasszikus irodalommal és élete végéig a legnagyobb magyar remekírók editio princepsével táplálkozik; — egy ilyen papi élet Baranyában és a Kiskunságban.

A nagy kérdésre, mit adott neki kora? — egy másik, még fontosabb kérdés következik: mit adott ő korának? Felsorolhatnánk és ismertethetnénk elbeszéléseit, műfordításait, karcolatait és irodalmi játékait: ez összesen nyoc-kilenc kötet. Nem bő aratás, — hét esztendőben egyszer költ, mint a mesebeli sárkány, mondotta magáról. Megnevezhetnők azokat az élő alakokat, akiket ő teremtett: az özvegy papnét, kún nemest, ormánysági gazdát, legátust, kurátort, peregrinust, esperest, száraz káplánt, a magyar kálvinista vidék éles profiljait: örökös polgárait egy olyan birodalomnak, amely felett a nap sohasem megy le, pedig térben és időben ki nem terjeszkedik; a magyar képzelet

alkotta élő jellemnek birodalma ez. De még ezeknél is érdekesebb maga Baksay, akinek szellemi alkatát fogjuk vizsgálni; mert Goethe szerint

Nincs kor s erő, amelyek szétszakítnák
Az élve fejlőd, ösveretű mintát.

Ha ezt az alakot, génuszának az erezetét és a szerkezetét vizsgáljuk, először is fejlett *kifejező ösztönére* bukkanunk reá. Az expresszió éppen olyan erőteljes, sőt még erőteljesebb ösztöne volt, mint a megismerés. Nem az jellemző reá nézve, hogy génusza bővízü gondolatforrásként önmagából áradt; nem a szemlélet meglepő újsága, az elvonás, vagy képzelet szokatlan fejlettsége, a tömörítő intuición lényeglátó ereje tűnik fel nála, hanem az az ösztönös törekvés, hogy kifejezzon valamit. Ezen a ponton valami franciás vonást érzek szellemében, nem hiában, hogy annyira szerette őket. Már az, hogy szakadatlanul, szinte játékosan dolgozott, mutatja, hogy formát keresett, nyelvet akart kialakítani, dadogva ígéket akart elkiáltani. Mindig írt, írásait rajzokkal kísérte, virtuskodva próbálgatta és önmagának mutogatta erejét. Latin verseket esztergályoz, igen nehéz formában, hosszú leveleken dolgozik, fizetését versben írt nyugtával veszi fel; kedves tehene: a Hérácska mellé pompás költeményben ír passzust; espereseivel, papjaival versben, vagy novellásan levelezik. Innen ered az a jellemvonása, hogy szereti a tiszta formát. Minden mondatát megannyi művészi feladatként írta meg és magánleveleiben, hivatalos irataiban, társalgásaiban a befejezett, kicsiszolt egyéni forma lepte meg mindig az embert, s csak a meglepetés után figyelmezett fel a gondolat tartalmára. E tekintetből ép ellenkezője Petőfinek, akinél a gondolat maga volt a forma is; Baksay inkább húzott Aranyhoz, akinél sokszor a forma a gondolat és a zeneiség a jelentő erő. Az Arany-iskolának ez az öröksége: a formakultusz, Baksaynak vele született tehetsége volt, amit bizonyít az is, hogy az ő antik egyszerűsége és palástos puritánsága annyi belső lovagiasságot, ötletes udvariasságot, csiszolt s mégis természetes társadalmi formát takart, amennyit egy olyan

magyar úr belső élete mutat, aki a klasszicizmus és a Biedermayer határán állva, megőrizte magában a magyar gazda és a református pap egységét.

Ne gondolja azonban senki, hogy ő valaha is üres formalista volt, s bár Arany-epigon, mégis sokkal erőteljesebb egyéniség, hogysem ezen a lapon el lehetne könyvelni. Egyéniségének éppen ez a tömörttsége, jellegzetessége, súlya és íze az, ami meglep. Nincs benne a világon semmi különködés, érdekes egyoldalúság; semmitől sincs távolabb, mint a titánságtól és szertelenségtől. Az egészséges magyar embernek példaadó képe ő, testben és lélekben egyaránt. Ezért sohasem lehet rajta idegességet, vagy exaltáltságot látni, nem borongó és nem szeszélyes, semmi kiszámíthatatlanság nincs benne — de nincs kiszámítottság sem —, mindig átlátszó és mindig ugyanaz. Környezetétől nem azt várja, hogy elhordozza őt, cserében génuszáért! Ő tart és ő emel másokat, otthon, a hivatalában, egész világában; ő a nyugalom, az erő, az összefogás, a kiegyenlítés, egyszóval pásztori lélek. Ebből két dolog következik: egészséges realizmusa és derült optimizmusa. Világában nincs semmi köd, semmi romantikus adalék, tisztán lát, éles körvonalakat rajzol, magát a dolgot ábrázolja, még pedig az aprólékos és a részletekben kedvét lelő megfigyelés pontosságával. Azt látta meg a dolgokban, amiben különböznek egymástól; ez a pásztorember szeme, amely előtt minden juh külön világ és minden mező külön tartomány. De a pásztornak optimistának kell lenni: a peszsimista pásztor mellett leromlik a nyáj a legjobb legelőn is. Bízott magában, bízott az emberben, bízott a holnapban s mindenekfelett bízott a — Gazdában. Még romantika sincs benne, nemhogy dekadencia lenne!

Mindezekhez vegyük azt, hogy ő a magyar református parochia ablakából nézte a világot. Abból az ablakból akkora horizontot látott be, mint bárki más, aki Mondó-hegyekről, vagy felhőkarcolók tetejéről nézi a világot. De a nagy világból mindaz, amit belátott, csak háttere és távlata volt annak a kisded színnek, amelyik ablaka alatt terült el, s múzeumától a méhesig és a méhestől a templo-

mig terjedt. Kerülete szűk, mélysége négyszáz esztendő, magassága az örökkévalóság. Ebben a világban rend és arány uralkodott. Itt a viszonyokat nem lehetett felforgatni, Mont-Blancot tolni be a baranyai rétekre és szederindákat futtatni a Cordillerák tetején. Ő maga és egész világa statikát mutatott, eltakart tételeket lehet felismerni benne, amelyeken az egész felépül. Ezért világának van valami keménysége, állandósága, azonossága és egyhangúsága; hiszen a magyar földműves-ember házában századokon keresztül még egy diszító motívum se változott, — változatlansága tulajdonképpen olyan árnyalatokból áll, amelyeket csak az otthoni szem fedez fel.

Ha mindezeket egybevetjük, megtaláljuk Baksay Sándor írói arcképének legjellemzőbb vonásait. Kövessük azt a szokatlan módszert, hogy hibái ablakán át nézzük meg géniusza nagy ajándékait.

Az első hiba, amit szemére vetnek, az, hogy primitív volt és unalmas. Valóban: egyszerű és egyhangú, átlátszó és bonyodalom nélküli a költészete. De primitívsége művészi egyszerűség s e mögött egy gazdag lélek tiszta báját fedezzük fel. Pásztori vonásaiból következik, hogy idillek rajzolására született első sorban. Van valami theokritosi elem az ő egyéniségében. A magyar és görög világlátásnak különös érintkezése az, amikor ő végigmegy Baranyán, s a folyóvizekről és hegyekről úgy beszél, mintha személyek volnának. Az Okor fűzhajú leány, aki sírva fut tova, odább könnyein át mosolyog; a Dráva vásott suhanc, aki partot omlaszt, szigeteket forgat fel; az a hegyfok lábát mosó fáradt vándor, aki messziről jött: az Alpesekből; a fiatal levante harmadfű tinó; — sejteni kezdjük, mi vezette a XIX. század palástos táblabíróját arra, hogy az Iliászt fordítsa és Odysszeust olyan közel hozza hozzánk, mintha egyazon pásztortűz mellé telepedtünk volna. Igaza van Négyessy Lászlónak, hogy a Baksay Iliászából képeskönyvet kellene csináltatni magyar fiúk számára, mert ő a magyar paraszt-ember világlátását összefogta a görög naív eposz világ-szemléletével. — Unalmasságához is szó fér. Tény az, ő neki egészen más az időmértéke, mint a mienk. Semmi

sincs távolabb tőle, mint a zaklatott, ideges loholás. Mindaz, ami a nagyvárosi életnek a tempóját jelenti, belőle tökéletesen hiányzik. Ő nem rohan: sétál a gyalogösvényen; sétálása nincs időhöz kötve. Egy virágért épúgy kitér, mint ahogy átmegy a szomszéd faluba, ha túlságosan füstöl egy ismerős kémény. A XX. század embere lecsapja a könyvet, mert négy íven van megírva az, amit ő egy színes riportban elolvas egy oldalon, de viszont fáradt emberekre jótékony, pihentető, megújító hatással van költészete, mert megérezzük rajta Földanyánk csitító, gyógyító kebelének tejillatát. Baksaynak adománya, világnézetének alaptétele és küldetésének egyik nagy értéke ez az áldott vidékiesség.

Van az írásaiban valami tanító, prédikátor elem, épen úgy, mint prédikációiban van egy csomó szépirodalmi elem, mondja a második kifogás. Csakugyan Baksaynál nem szakad el egymástól élesen ez a két műfaj, de az is igaz, ahogy telik az idő, még inkább elmosódik közöttük a különbség: Baksay tendenciástól válik klasszikussá, vagy sehogy. De irányzatossága és prédikatori jelleme az optimizmus és a jóság szellemét lehel, a tisztult erkölcsi törvények igazságát és érvényét mutatja fel s elvezet abba a boldog világba, ahol az esztétikai szépség az erkölcsi követelménnyel nem hasonlott meg, sőt e meg hasonlítás egyenesen elképzelhetetlen. E meg hasonlítás ott szokott előállni, ahol az erkölcsi törvények üres és kegyetlen bilincsekké válnak, vagy az ébredő bestialitás ilyennek hirdeti. Ilyesmi csak egy dekadens kultúrában, lelki forradalomban jelentkezik s Baksay meghalt anélkül, hogy ezt az akkor induló és ma már tomboló forradalmat észrevette volna.

Magát dilettánsnak nevezte s a céhbeli irodalom ugyan csak állítja róla ezt. De emögött áll egyrészt nagy írói függetlensége, mely még a tárgyával szemben is szabad, s az az irígylésreméltó kíváncsága, hogy sohasem ír kényszerből, mindig csak kedvtelésből. Olyan volt neki az írás, mint sok magyar népművésznek a gölöncsérség, a szürszabóság, vagy faragászat: maga mulatságára csinálja, s csinálná akkor is, ha ráfizetne; de egyébként ásóval-kapá-

val keresi kenyerét. Egyoldalúsága számunkra a magyar társadalmi életnek egyik legérdekesebb, de mindenesetre legmagyarabb részét: a falusi kálvinizmus világát muzeálta olyan híven, amint Georg Eliot az angol egyházi társadalmat *Scenes of clerical Life* című művében. Terjengőssége tulajdonképpen széles ecsetkezelés, mely bámulatos valószínűséget és életteljességet biztosít számára, epikájának parttalan ballagása zavartalan időt és alkalmat nyújt homerosi leírások beleszövésére. Szerkeszteni kevésbé tud, kompozíciója néha önkényes, máskor szétmálló, a jellemek nem elbeszélés közben születnek és a cselekmény nem a jellemek következményeképpen szövődik, de mindezekért kárpótol személyes varázsa, amint kedves kalauzképpen jár velünk egy egyébként majdnem kész világban és megmutatja e világ személyeit, tárgyait és eseményeit. Mint ahogy Homeros, akkor is elbeszél, amikor leír, Baksay akkor is leíró, amikor elbeszél.

Baksay Sándor, ha száz évvel előbb születik, válogathatott volna, hogy a franciás, a deákos, vagy a magyaros iskolához csatlakozzék-e. Mindenikre meg volt a hajlama és indítása. De ez a száz év Vörösmartyt, Petőfit és Aranyt hozta és Baksayból az az író lett, aki magyarrá tette Homeroszt, megrajzolta a baranyai és kúnsági magyarság örökre élő alakjait, felfedezéseket tett a magyar nyelv kifejező ereje terén, nem olyan teremő erővel és egyetemes körben, mint Arany János, de azért néhol tovább vitte egy-egy lépéssel mestere zászlóját, s új hódítások szüzi haván cövekelte le. Mint friss magyar életet hozta be az irodalomba a kálvinizmus levegőjét, a Biblia és az énekeskönyv zamata úgy érzik minden alakjának beszédjén, mint a muskotályíz a szőlőn, a boron, a hordón és a szüretelő ifjak lehelletén.

Komor ünnepi pathos magaslatain zengett a lelke, mint például a »Dámá«-ban, amelynél hívebben és megrázóbban magyar könyv alig szemléltette a mohácsi nagy összeomlás zordon végzetszerűségét. De rendesen sugárzó és békés a lelke, mint egy baranyai alkonyat. Érzí, hogy szeretik, mert ő is nagyon szeret minket. Ez az ő humo-

rának két alkotórésze: nagy világosság és nagy szeretet. Ezért tud diákos lenni, kötekedni; hallatlanul komoly igazságokat szemünkbe mondani; megtisztel azzal, hogy fedd, felemel azzal, hogy gyöngéden megszégyení, — értelmi és erkölcsi fensőbbsege alapján, amelyet elfeledtet megáradó szívjósága.

Mindezekon felül adott valami nagy és drága imponderabile: költészetének különös és el nem múló hangulatát, mely hasonlatos a drága kenetek illatához. Tavaszok és nyárelők elvarázsolt lelke ez, amely megérezik a tárgyakon, személyeken, a szobák, verandák, mezők levegőjén. Nem lehet leírni, de nem lehet elfelejteni; ahol egy parányi van belőle, felismerjük és mélyen beleheljük. Harangszós vasárnapok, fényben úszó rétek, zengő ligetek, falusi tornyok árnyéka, édesanyánk menyasszonyi ruhájának selyme, öregapánk levelesládájának titkai jutnak eszünkbe, s nem tudjuk megmondani, a régi világból miképpen támadt ez az illat és ez illatra miért elevenedik meg az a letűnt világ. Valami kedves ígézet játszik velünk, irodalmi délibáb, amelyet nem lehet törvénybe foglalni, ami nem bizonyít semmit, csak azt, hogy még magyarok vagyunk.

Mindez összeszövődik és megtestesül egy komoly hitvallásban, mely a Baksay próféciája: »Én hiszek a jó erejében« — mondatja egyik alakjával, akiben ő reá ismerünk. »Nem is volnék az, ami vagyok, ha nem hinnék. Hiszek a lelkiismeret munkásságában, megébredő és átalakító erejében.« Baksay hitt a jószág fölényében. Tudta, hogy az életnek legnagyobb javai azok, amelyeket nem lehet parancsolni, erőszakolni, kikényszeríteni, hanem csak ébreszteni lehet. Hitt a szeretet megváltó és átalakító hatalmában. Mindezt olyan közvetlenséggel, természetességgel, ellenállhatatlan vonzóerővel, hogy föltétlenül foglyaivá válnunk, ha csak szívünk még nem kergesedett el. Ameddig magyar emberek örömet találnak műveiben, amíg nem fogyanak el a meghatottság és kiengesztelődés könnyei, melyeket alakjai láttán hullatunk, ameddig tudunk vele mosolyogni és játszani, szóval amíg Baksay Sándor életünknek tényezője lehet: még nincs okunk kétségbeesni. Ez a tény

azt jelenti, hogy magyarok vagyunk, azok is akarunk maradni és igent mondunk az Örök Jóság hívogató szavára.

Születésének századik évfordulóján elkiáltjuk nevét a beláthatatlan magyar bozótban, mert ezzel is azt akarjuk megvallani: itt vagyunk s arra tartunk, amerre az ő lelke járt.

Pápa, 1932. Főiskolai könyvnyomda. (Felelős vezető Nánik Pál.)